

ביאליק ויהודי תימן

מתוך הרצאתו של ישראל ישעיהו בטקס חלוקת פרס ביאליק תשכ"ג

ב"י שבת תשכ"ג, יום-הולדתו ה-90 של המשורר ח. ג. ביאליק, הוענק בפעם ה-30, "פרס ביאליק" של עיריית תל-אביב, שחוא בכור כל הפרסים הספרותיים והתרבותיים בארץ. הפרס לספרות יפה לא הוענק השנה, לפי הטלנת ועדת השופטים שחבריה היו עזריאל אוקמני, יהודה בורלא ושי. י. פטאלי, וסכום הפרס יצורף לפרס של השנה הבאה, שבה יוענקו שני פרסים לספרות יפה.

הפרס לסוג, "חכמת ישראל" הוענק להרב התימני יוסף קאפח מירושלים, על ספרו "הליכות תימן", שיצא בהוצאת "מכון בן צבי" — האוניברסיטה העברית, על ידי "קרית ספר" ירושלים, ובעריכת ישראל ישעיהו (סגן יו"ר הכנסת, אף הוא מבני עדת תימן).

בטקס החלוקה של הפרס, הרצה ישעיהו על הנושא "ביאליק וחקר שבטי ישראל". מובאים כאן תמצית מהרצאה זו, בעיקר דברי זכרונות על פגישה עם המשורר ודבריו על השבט התימני.

המודעותי אל ת. ג. ביאליק היתה סמוך לעליית ארצה בתרפ"ט. זה עתה מלטתי נפשי מארץ תימן, שנחשבה לי כארץ חשכים ומאפליה.

אך משתגעתי לכאן חשתי עצמי כנודף על ידי כוחות עזים אל האור, אורם של עולמות חדשים ומושגים חדשים, אשר לא ידעתי ולא הסכנתי להם. והנה באו לידי כתבי ביאליק, בלעתי אותם בתראבון עצום. הוא היה כעמוד אור וכעמוד אש; הוא האיר דרכו של דוד, הוזהר בדרך לאינודעת, והיכים את הלככות, התומים והתהמים של היהודים, לאהבה, לאמונה ולאחוזת המ"טרה. אותה האש אחזה גם בנו. אותו האור סחף גם אותנו, חברי ואני, צעדי רים משבט יגודי ותימן, שרבים חשבו כי הוא "לבדן ישכון" ובורמי הרוח ומתנחשלים בעולם היהודי — לא ית' חשב.

בהמשך דבריו אמר ביאליק: את הרב החכם המנוח ידעתי לפי ספרו שנשלח אלי. הרב קאפח עשה בשבילכם מה שמעל הרמבים בשביל כל היהדות, שהוציא סיגים מן המ"טרת היהודית. ועוד: בעצמי המח' לוקת, שנתחוללה בתימן מסביב לאי-שיוותו של הרב קאפח, רק מוכיחה עד כמה דומים חלקי ישראל גם בשעה שהם נבדלים זה מזה ומרוחקים זה מזה. כי מחלוקת זו, שמתחוללת עתה בתימן היא המחלוקת, שהיתה גם אצלנו, אלא שאצלנו פרצה לפני מא' תיים שנה ואצלכם היא מתנהלת כ"ש שני. אלה דברי ביאליק על הרב קא' פת, כפי שרשמם הצייר גליקסברג.

כי עלכן אהבנו את ביאליק ודיברנו בו, כשם שאהבו אותו ודבקו בו, קודמים לנו, חלוצי המזרח הספרדיים, וחכמי דורם הנודעים, והוא גם הוא דבק בנו, כמו בהם, לאהבה, ול' אתערותא דלילא, וכאשר נודע לו על קיומה ועל פעולותיה של הסתדרות הנוער התימני "בני-שלום", על שם משוררה ומאורה של גלות תימן ר' שלם שבזי ויל — ביקש ביאליק להתקבל כחבר בה, תאציל עליה מבר' כתו ואף שילם לה מיט"ס כמחז' הדד ברי"ט.

כתום צאנו באותה אוכרה נכנס עם יהודה בורלא ואתי לבית-הקפה "שלו" שת הכושים, שהיה קיים בימים ה' הם בקרן רחוב. ביאליק אלנבי. ביאליק הרגיש, שאני נבון ומכונס מחמת יד-אתהכבוד כלפיו ולפני בן-לחיינו הסר פר בורלא, וכדי להפסיד הרגשה זו פתח ב'תברות' כדרכו ובהצביעו עלי ועל שמו של בית-הקפה "שלושת ה-כושים". סוף-סוף הצלחנו — אמר — לתפוס "כוש" אתו, וחסרים לנו עוד שניים ל'מוזמן'. לאחר-מכן גילגל ביא' ליק אתנו בדברים שעה ארוכה למדי. פתח בשבח פעלו הספרותי של בורלא, המציל מן הגשיה החיות-חיים רוטטות של היהדות הספרדית המזרחית, ומני ציח לדורות דמויות ססגוניות, שיד הזמן נטויה לשנותן ולהשחית תארן. אחר-כך פנה לעניני התימנים, והפליג בשבחם ובשבח הליכותיהם ומנהגותיהם, שכבר עמד על טיבם בהודמנויות מר' בוח שבהן ביקר, לבדו או ביחד עם המנוח מאיר דיונגוף, בבתיהם של תל' מנים בתל-אביב, בעתות-שמחה ולעת' מצוא. מיניה וביה העלה הצעה, ופירט אותה במירב ה'תלהבות, להוציא סאסף אחת לשנה, שיהא מורכב משלושה מדורים: מדור למאמרים על הבעיות האקטואליות של עלייתם והשתרשותם של התימנים בארץ, מדור למה שקורין "אתנוגראפיה" ו"פולקלור" של יהודי תימן, ומדור שלישי — לסיפורים ושר' רים שיש לעודד יצירתם.

במצאיר-שבת, חיי בכסלו תרצ"ג, לי' חיי את ת. ג. ביאליק מ'אהל שם', שם גשא מ'זרותי כהרגלו במסיבות פונג שבת', והבאתי, בלחייית הסופר יהודה בורלא יכליא אל בית-הכנסת 'צורת-אזורים', כדי שיהא נוכח באוכרה להרב יחיא קאפח ז"ל במלאות שנה לסידרתו באהבה אוכרה נכח קהל רב ובהם ולפני שור.

בורלא הציע לקרוא את המאסף המר' צע בשם "משיח אלמים", לפי שעד אז לא באו יהודי תימן אשר בארץ לכלל ביטוי כלשהו, אף-על-פי שהיו להם עשר ידות בעמל ובעבודה הח' לוצית הנעשית בארץ.

זמני-ה קודמלכן הפנה אותי אל ביאליק ידדי ויהא מאיר כהן, על מנת שהוא ישמע מפי על חיי ופעלו של הרב המנוח, שנמנתי בין תלמידיו, ר' הייתי משומעי לקח, ולפי שזה מקרוב באתי לחשבו רשמי כמדויקים כל צד' כם. לא יכולתי להעלות אז על דעתי, ששלושים שנה לאחר-מכן אשתתף כאן, בבית שעליו מרחפת שכנת' נשמתו של ביאליק, בטקס הענקת פרס-ביאליק מטעם עיריית תל-אביב, שבראשה עומד רעי, מר מרדכי נמיר, והפרס עצמו הוענק וחקא לנכדו של הרב קאפח על חיבור שיש בו משום עשיית רצונו של ביאליק, ואולי, אף קורטוב של קיום צחאתו, בין שהשופטים נתכונן לכך ובין שלא נתכונן; ביאליק נשא בלילה ההוא נאום גדול אשר נרשם סטנוגראפיה אך הסטנוגראמה הלכה לאיבוד בנסיבות כמעט-מסתוריות, ולפי שבדרך מקרה נלוה אל ביאליק באותו ערב הצייר חיים גליקסברג מצאתי רשר' מים בספרו: "ביאליק יום יום" (צמ' 63-65) כמה מעיקרי דברים, שאמר ביאליק באותו מעמד, וזה לשונם: ".... שיבת יהודי הגולה של כל התפר צות דומה לכל'רגינה שונים, שכל אתו מהם משמיץ את קולו, וכולם יחד מתחברים ומצטרפים להרמוניה אחת, ששמה עם ישראל. כל שבט ושבט יהודי, שנכנס לבנין האומה, צריך להביא עמו למסכת האומה את מגילת היוחסין שלו; והשבט התימני, כדי להרים את מגילת היוחסין שלו, חייב להביא באמתחותיו, בחבילותיו וב' צרורותיו את כתביו, זכרונותיו ופנק' סיו. עליכם לדאוג בעוד מועד לכך ולפדות את רכושכם הגדול, את כתבי' היד של חכמי תימן, להציל מה שאפ'

שנה לאחר פגישה זו נפטר ביאליק, ודבריו דאו נעשו לי כצחאה, שאף ניסיתי לקיימה. על-ידי הוצאת הקובץ "מתימן לציון" בתרצ"ח, בו השתתפו חכמים וחוקרים כש. ד. גויסין ואברהם יערי בצד חוקרים ומספרים צעירים מקרב התימנים עצמם. מספר שנים אחר-כך יצא קובץ נוסף בשם "שבט תימן". כשלעצמי לא יכולתי להתמיד במלאכה זו, ועל כך גדול צערי.

אך לא אלמן ישראל, ומאז ועד היום הופיעו ומופיעים ספרים-חקר שלמים וקבצים וסיפורים מרובים על החיים נים ומאת מלומדים וסופרים מקרב התימנים עצמם, בכמות ובאיכות מר' בה. אחד הספרים הללו — לא האחד רון בהם — הוא "הליכות תימן", שהוענק לו השנה "פרס ביאליק" לחת' מת ישראל. כך גשלים טענג שלושים השנה בברכת הנהגין לעילוי רוחו ול' גילוי שאיפתו של חיים נחמן ביאליק.

היה של חכמי תימן, להציל מה שאפ' שנה לאחר פגישה זו נפטר ביאליק, ודבריו דאו נעשו לי כצחאה, שאף ניסיתי לקיימה. על-ידי הוצאת הקובץ "מתימן לציון" בתרצ"ח, בו השתתפו חכמים וחוקרים כש. ד. גויסין ואברהם יערי בצד חוקרים ומספרים צעירים מקרב התימנים עצמם. מספר שנים אחר-כך יצא קובץ נוסף בשם "שבט תימן". כשלעצמי לא יכולתי להתמיד במלאכה זו, ועל כך גדול צערי.